

Статті

Інна ПАХОЛОК

МЕТЕОРОЛОГІЧНА ТЕМА В СИСТЕМІ ЗЕЛЕНИХ СВЯТ ПОЛІЩУКІВ

Inna PAKHOLOK. On Meteorological Theme in Polissians' System of Whitsuntide Festivals.

Річний перебіг свят передбачав виконання належних дійств, аби не викликати появу несприятливих погодних умов, від чого залежав майбутній урожай, отже і добробут поліщуків. Особливо це стосується так званих небезпечних періодів року, до яких належить і початок літа. Саме тоді цвітуть зернові культури, а також починаються важливі сільськогосподарські роботи, зокрема косовиця. Бажання населення запобігти можливим проливні дощі, грози, град чи, навпаки, посуху спровокувало виникнення цілої низки обрядів, застережень і заборон на певні види робіт, які мали відвернути відповідні атмосферні явища. Різні магичні дії виконувались переважно на Зелені свята та в пов'язаний із ними троїцько-русальний період, що охоплював приблизно два тижні.

Відразу зазначимо, що метеорологічні мотиви Зелених свят на Поліссі в науковій літературі висвітлені досить скупо. Основну увагу дослідники акцентували на прогнозуванні погоди протягом річного циклу поліщуків. У цьому плані особливо цінні роботи українського дослідника Олександра Васяновича¹. Певне наукове зацікавлення становлять публікації таких вітчизняних етнологів та фольклористів, як Корнелій Кутельмах²,

¹Васянович О. Метеорологічні прикмети в народному календарі українців Полісся // Народна Творчість та Етнографія.- 2005.- № 2.- С. 86-92; Його ж. Народна метеорологія в науковому доробку Василя Кравченка // Матеріали до української етнології: Збірник наукових праць.- К., 2003.- Вип. 3 (6).- С. 33-38; Його ж. "Нечисті" покійники в метеорологічних уявленнях жителів Центральноукраїнського Полісся // Народознавчі Зошити.- 2006.- № 3-4.- С. 398-402.

²Кутельмах К. Аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків // Полісся України: матеріали історико-

Марина Гримич³ і Танасій Колотило⁴. Досить помітне місце в розробці метеорологічної теми на Поліссі посідають російські вчені, зокрема Світлана і Нікіта Толстие⁵, Тетяна Агапкина⁶. Щодо джерельної бази з порушеного питання, то, крім опублікованих матеріалів⁷, у пропонованій розвідці використані також польові етнографічні записи автора, зафіксовані в різних регіонах України.

Пропонована стаття є спробою систематизувати всі відомі нам дані про зелено-троїцькі вірування, обряди, застереження та заборони, пов'язані з метеорологічними мотивами та з'ясувати, яке місце метеорологічна тема посідає в системі Зелених свят на Поліссі.

Спершу звернемо увагу на той факт, що зв'язок метеорологічної сфери із троїцько-русальним періодом поліським населенням мотивується не лише природно-кліматичними чинниками, а й віруваннями про присутність колишніх предків і "заложних" покійників серед живих. Згідно з міфологічними уявленнями слов'ян, власне представники "нижнього світу" забезпечують природну

етнографічного дослідження.- Львів, 1999.- Вип. 2: Овруччина. 1995.- С. 191-210.

³Гримич М. Зелені свята // Родовід.- 1993.- № 1.- С. 21-29.

⁴Колотило Т. Про засуху в етнобаченні подолян // Берегиня.- 2006.- № 3.- С. 31-48.

⁵Толстая С.М. Полесский народный календарь.- Москва, 2005.- 600 с. (Традиционная духовная культура славян / Современные исследования); Толстые Н.И. и С.М. Вызывание дождя в Полесье // Толстой Н.И. Очерки славянского язычества.- Москва, 2003.- С. 89-122 (Традиционная духовная культура славян / Современные исследования); Толстые Н.И. и С.М. Гром и град в Полесье // Толстой Н.И. Очерки славянского язычества.- Москва, 2003.- С. 126-161 (Традиционная духовная культура славян / Современные исследования).

⁶Агапкина Т.А. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл.- Москва, 2002.- 816 с. (Традиционная духовная культура славян / Современные исследования).

⁷Возняк М. Народний календар із Овруччини 50 рр. XIX ст. в записі Михайла Пйотровського // Древляни: Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю.- Львів, 1996.- Вип. 1.- С. 291-327; Зубрицький М. Народний календар, народні звичаї і повірки, прив[']язані до днів в тижні і до рокових свят (Записані у Мшанці, Староміського повіту і по сусідніх селах) // Матеріяли до українсько-руської етнології.- Львів, 1900.- Т. III.- С. 33-60; Онищук А. Народний календар. Звичай і вірування прив[']язані до поодиноких днів у році, записав у 1907-10 р. в Зелениці, Надвірнянського пов. // Матеріяли до української етнології.- Львів, 1912.- Т. XV.- С. 1-61.

рівновагу і, навпаки, можуть викликати град, не-году, посуху чи надмірні опади. З цього погляду заслуговують на увагу польові записи з Київщини, в яких ідеться про те, що місцеві жителі в період посухи промовляли: “Ми просім живіє, а ви нам мертвіє допоможіть, щоб нам дощик пошов”⁸. Подоляни у цьому випадку радили: “Усю зелень, якою маїли на Зелені свята на цвинтарі, потрібно познімати з гробів і повикидати у гнилице чи канаву”⁹.

Тісний зв'язок між поминальними і метеорологічними мотивами троїцько-русального періоду чітко проявляється в ряді типових поліських заборон не тривожити землю в цей час. Наприклад, на Житомирщині вірили, що “не можна чіпати землі на Проводи [неділя після Паски. – І.П.] і на Розигри [понеділок після троїцького тижня. – І.П.], воно шось для мерлих, чи град буде бити”¹⁰.

Стосовно інших теренів України, то зв'язок між зазначеними вище мотивами менш помітний. Натомість тут дуже часто заборони на різні види робіт пояснюються виключно впливом природно-кліматичних умов, або вони є прерогативою предків. Зокрема, на теренах Гуцульщини в період Трійці (особливо в пам'ятну п'ятницю) не можна було прясти, білити, прати, аби не “порошити порохами померлі душі, не ляпати болотом”¹¹. Подолянам також заборонялося золити, трусити сажу, пекти хліб, робити квашу, чесатися, мити голову, співати пісень того дня¹². Дотримання всіх цих табу, на думку місцевого населення, сприяло уникненню посухи.

Цікаво, що низка магічних дій профілактичного характеру виконувалась ще до початку літа, а отже і до Зелених свят. Це було закономірним явищем, оскільки після ярування всі зусилля українського селянина спрямовувалися на охорону посівів. Зокрема, важливе місце в метеорологічному календарі посідало Благовіщення. На думку поліщуків, у цей день Бог благословляє землю і

починають рости рослини¹³. Взагалі всі українці вважали, що до Благовіщення земля ще спить, і чіпати її не можна – ні копати, ні орати. На Поліссі до цього дня забороняли лагодити паркани, зводити плоти, словом, городити поле чи город. Порушника очікувало покарання – обливання водою. Карали не стільки за те, що городивши, потривожив землю до визначеного часу, скільки за те, що “дощ загородив”¹⁴. Крім цього, місцеві жителі в зазначене вище свято нічого не пекли в печі, бо можна “запекти дощ”.

Окремих табу українське населення дотримувалось і на Провідному тижні. За поліськими повір'ями, “град як б'є – до провід [...] ні ший і прачом не пери, бо як будеш прати прачом, то град буде прати добро”¹⁵. Аналогічної заборони дотримувались також бойки та лемки¹⁶.

Певною магічною силою проти негоди в різних регіонах України наділялись великодні речі та страви. Зокрема, на Поліссі з метою відвернення бурі вішали на двері рушник, хустку чи скатертинку, на яких святили паску¹⁷. Подоляни обереговою функцією також наділяли рештки великодніх страв – кістки, які закопували на межах ланів¹⁸. Цілком аналогічно чинили і поліщуки, аргументуючи це так: “Свячені кістки [...] треба закопуват на полі, то град на те поле не піде і буде славний урожай”¹⁹.

Загалом, українці, щоб не накласти град та інші стихійні лиха, святкували дев'ять четвергів: від Великодня до Зелених свят – сім, а після Зелених свят – ще два четверги. На це в свій час звернув увагу й Антін Онищук: “Від живного четверга ни перут у нас жадного четверга аж до

¹³Васянович О. Метеорологічні прикмети... – С. 88.

¹⁴Кутельмах К. Аграрні мотиви в календарній обрядовості поліщуків... – С. 205-206.

¹⁵Толстыє Н.И. и С.М. Гром и град в Полесье... – С. 150.

¹⁶Зубрицький М. Народний календар... – С. 45.; Кутельмах К. Календарна обрядовість як етногенетичне джерело // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів, 2006. – Т. 2: Етнологія та мистецтвознавство. – С. 539.

¹⁷Афанасьєва Н.Е. Вивешивать // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / Под общей ред. Н.И.Толстого. – Москва, 1995. – Т. 1. – С. 464.

¹⁸Курочкін О.В. Обрядовість (Календарні свята й обряди) // Поділля: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1994. – С. 375.

¹⁹Васянович О. Народна метеорологія в науковому доробку Василя Кравченка... – С. 37.

⁸Говірки Чорнобильської зони: Тексти / Упоряд. П.Ю.Грищенко та ін. – К., 1996. – С. 327.

⁹Колотило Т. Про засуху в етнобаченні подолян... – С. 37.

¹⁰Агапкина Т.А. Мифопоэтические основы славянского народного календаря... – С. 334.

¹¹Онищук А. Народний календар... – С. 47.

¹²Колотило Т. Про засуху в етнобаченні подолян... – С. 33.

диветого, бо бурі ласує бити царину”²⁰. На Волині ще донедавна жителі одного зі сіл святкували четвер після Трійці. Одна з респонденток зазначила: “Зелений четвер після Трійці. Святкують Зелений четвер, бо град [в цей день. – І.П.] збив все і голод був. Відтоді святкують. [Це. – І.П.] давно було, я молода така була”²¹. Інша тутешня односельчанка конкретизувала, що в 1946 р. великий град випав і тепер кожного року в Зелений четвер “зраня трошки посвячують”²².

Необхідно підкреслити, що для населення Поліського краю, де переважають піщані ґрунти, тема посухи найактуальнішою була все таки в літню пору. На користь цього свідчить хоча б святкування так званих сухих днів. Один із них припадає на четвер після Трійці і відомий серед поліщуків як “сухий четвер”. Місцеві жителі вірили в те, “що цього дня робить що з вовною, то в нього на вівцях у вовні нападе посуш, себто посихатимуть волоси вовни, а тому добра господиня цього дня не бере вовни навіть до рук і забороняє це своїм домовим. Хто поле в городі, то все повсихає”²³. Стосовно хатньої роботи, то в цей день місцеве населення просушувало білизну й одяг. Цікаво, що “сухим” на зазначеній території могли називати і весь троїцький тиждень: “Сухо тиждень після Трійці. Як засуха була, носили обрик – фартухи, полотно. В суху тиждень всю неділю святкували”²⁴.

Щоб не було посухи, українці виконували ряд інших, не менш цікавих дій. Зокрема, на Волині в період посухи били корову гілочками з троїцької зелені²⁵. На Київщині для того, щоб влітку не просихали польові і сільські криниці, їх святити священники²⁶. Подекуди на Розигри (перший понеділок після Трійці) українці купалися в одязі²⁷.

Серед обрядів, що теж спрямовані проти посу-

хи, важливе місце посідало викликання дощу²⁸. Ефективним засобом поліщуки вважали “клевання” – зелень, якою прибирали оселю на Зелені свята. Про це свідчать відповідні записи з теренів Полісся: “Як проведуть русалок, на воду кидають оцю березку [клевання. – І.П.], щоб дощ ішов”²⁹. Майже аналогічно чинили і подоляни, які “май” кидали в криницю, але повільно, “бо як кидати бігом, то влиє злива або град і наробить шкоди”³⁰. Якщо правильно виконати описану дію, то, за віруванням місцевого населення, на третій день повинен піти дощ. На Поділлі вірили і в те, що дощ можна викликати за допомогою мокрог зілля, яким варто обмаїти або окропити хату.

Наукове зацікавлення викликає й інший момент: троїцьку зелень селяни використовували і задля зворотної мети, тобто щоб зупинити сильний дощ, що засвідчують записи з Чернігівщини: “...Ще палять у печі клевання те, що обтикають на Тройцю хати, ворота, дівчат”³¹. На думку Н.Толстого, сам по собі факт спалення троїцької зелені з метою зупинення дощу є “опосередкованою вказівкою на семантику троїцького ритуалу прикрашання зеленою як дії, пов’язаної з ідеєю попередження посухи”³².

Крім зазначених вище способів викликання дощу в троїцько-русальний період, селяни Полісся практикували ще такі: “Колодязі якомсь святили наперехрест, щоб дощ був”³³; “Хлопці гладішкі покрадут у бабок по заборах, до в колодезь повкідайут”³⁴. На Черкащині з аналогічною метою на Зелені свята священник “святить воду і бере з річки у відро, несе у поле. Це для того, щоб ця вода перейшла у поле”³⁵.

Загалом викликання дощу в період троїцьких свят було однією з нагальних потреб українців.

²⁰Онищук А. Народний календар...– С. 49.

²¹Зап. 28.08.2008 р. у с. Галичани Горохівського р-ну Волинської обл. від Харчук Лідії Андріївни, 1927 р. н.

²²Зап. 28.08.2008 р. у с. Галичани Горохівського р-ну Волинської обл. від Гриб Марії Антонівни, 1925 р. н.

²³Возняк М. Народний календар із Овруччини...– С. 309.

²⁴Толстая С.М. Полесский народный календарь...– С. 243.

²⁵Там само.– С. 251.

²⁶Гримич М. Зелені свята...– С. 25.

²⁷Петрушевич А.С. Общерусский дневник церковных, народных, семейных праздников и хозяйственных занятий, примет и гаданий.– Львов, 1865.– С. 52.

²⁸Докладніше про викликання дощу див.: Толстые Н.И. и С.М. Вызывание дождя в Полесье.– С. 89-122.

²⁹Архів ІН НАН України.– Ф. 1.– Оп. 4.– Т. 8.– Ч. 1.– Арк. 371.

³⁰Колотило Т. Про засуху в етнобаченні подолян...– С. 37.

³¹Толстые Н.И. и С.М. Вызывание дождя в Полесье...– С. 110.

³²Там само.

³³Галайчук В., Гарасим Я., Денисюк І. Фольклорні записи з Полісся // Вісник Львівського університету: Серія філологічна.– Львів, 2003.– Вип. 31.– С. 261.

³⁴Васянович О. “Нечисті” покійники...– С. 400.

³⁵Гримич М. Зелені свята...– С. 25.

Важливість цієї дії підтверджують різного роду вірування та прикмети. Зокрема, поліщуки вірили в те, що дощі тримали в себе русалки, а тому у випадку посухи очікували дощу саме на Русальному тижні – “от як русалкі прійдуть, таде буде дощ”³⁶. Якщо очікуваного атмосферного явища не було, то на Русалії його належало викликати. Крім цього, місцеве населення спостерігало в цей період за погодою: “Якщо на Зеленому тижні дощ чи роса піде – буде мокре літо”³⁷.

Помітне місце в системі Зелених свят Поліського краю посідали уявлення про град, способи його попередження та відвернення. За народними уявленнями, град – це кара Божа за гріхи і не дотримання встановленого порядку. Причини цього стихійного лиха – різноманітні. Поліщуки вірили, що град може бути зумовлений гріхом жінки, що вбила, втопила чи “приспала” свою дитину. Зокрема, на Західному Поліссі побутувало повір'я про те, що дорогою, якою жінка несла вбите немовля в чуже село, “град все йшов, йшов, цілий рік до осені і все побив – і жито, і все, все”³⁸. Гуцули вважали, що причиною градобобою може бути робота в так звані громові дні, коли зазвичай не працюють і вшановують святих, які, за народним уявленням, мають відношення до цього атмосферного явища³⁹. Поліщуки, в свою чергу, святкували Градову середу на Великодньому тижні, що засвідчують фольклорно-етнографічні записи: “Ни городять, ни роблять (на “градову середу”). Од граду. Шоб ек град іде, шоб мінав ниви”⁴⁰.

Поліське населення вважало, що причиною граду та інших стихійних явищ могло бути і поховання на кладовищі покійника, який помер не своєю смертю (“заложний” покійник) – таких у минулому закопували переважно на місці їхньої загибелі. Довідуємось про це з розповідей місцевих жителів: “Идутъ человеки в поле к раўчакам и гукають Ивана, Петра – утопленникаў – и просяць: “Дай-

це нам дашча”⁴¹. Осквернення “нечистим” покійником кладовищенських, тобто освячених земель, на думку селян, каралося і бездощів'ям. А щоб викликати дощ, люди “на топлеників носять воду до схід сонця”⁴². Крім цього, на Зеленому тижні “не стирають, не білять..., нічого не роблять, не снують, не прядуть, не тчуть, кажуть – від утопленика”⁴³. Цікаво, що ряд табу безпосередньо стосувалися поводження з покійником. На теренах Західного Полісся, щоб не накликати на село різні стихії, померлого раніше ніколи не везли на кладовище відкритим⁴⁴. Власне, наведені вище записи свідчать про те, що запорукою захисту господарства від несприятливих атмосферних явищ було обов'язкове пошанування “заложних” покійників у період Зелених свят.

Крім дотримання ряду заборон у троїцько-русальний період поліщуки вдавалися і до інших способів захисту свого добра. Зокрема, населення Чернігівщини твердило, що на Трійцю нічого не можна робити, “тільки повісити на хату свячену вербу, чи аїр, чи тополю, щоб господарство добре йшло, шоб грім не вдарив”⁴⁵. На думку Л.Виноградової, в усіх слов'ян березові гілки (зокрема і клечання), заткнуті під дах або залишені на горищі, також захищали дім від блискавки і бурі⁴⁶. Цього твердження дотримується і О.Левкієвська, яка з цього приводу зазначає: “Освячені гілки троїцької берізки [...] зберігають у домі, щоб оберегти його від грози і пожежі”⁴⁷. На Гуцульщині вважали, що “як би майку поклаў за драгарь и аби стояла рік – аж до другої Сьвистої нигілі, то тоў майкоў мож град відвертати”⁴⁸.

⁴¹Гура А.В., Терновская О.А., Толстая С.М. Материалы к полесскому этнолингвистическому атласу // Полесский этнолингвистический сборник: Материалы и исследования. – Москва, 1983. – С. 132.

⁴²Васянович О. “Нечисті” покійники... – С. 401.

⁴³Толстая С.М. Полесский народный календарь... – С. 104.

⁴⁴Світельська В. Поліський поховальний обряд (із досвіду картографування) // Древліяни: Збірник статей і матеріалів з історії та культури Поліського краю. – Львів, 1996. – Вип. 1. – С. 204.

⁴⁵Толстая С.М. Полесский народный календарь... – С. 104.

⁴⁶Виноградова Л.Н. Береза // Славянская мифология: Энциклопедический словарь / Отв. ред. О.М.Толстая; Изд. 2-е, направл. и доп. – Москва, 2002. – С. 32.

⁴⁷Левкиевская Е.Е. Славянский оберег. Семантика и структура. – Москва, 2002. – С. 154.

⁴⁸Онищук А. Народный календарь... – С. 48.

³⁶Говірки Чорнобильської зони... – С. 127.

³⁷Толстая С.М. Полесский народный календарь... – С. 104.

³⁸Толстой Н.И. Град // Славянские древности. Этнолингвистический словарь / Под общей ред. Н.И.Толстого. – Москва, 1995. – Т. 1. – С. 535.

³⁹Кирчів Р.Ф. Світоглядні уявлення і вірування // Гуцульщина: Історико-етнографічне дослідження. – К., 1987. – С. 244.

⁴⁰Галайчук В., Гарасим Я., Денисюк І. Фольклорні записи з Полісся... – С. 264.

До всього сказаного варто ще додати, що гілки дерев, зокрема і “май”, були чи не найголовнішими уявними оберегами в період грозовиці не лише у поліщуків, а й в українців загалом, що засвідчує їх використання в обрядовості річного циклу. Так, гілки ліщини, клену, вільхи, липи належать до тих дерев, в які блискавка не б’є. З метою захисту від негоди використовували і вербу. На Поліссі, щоб град не завдав шкоди полям і городам, освячені гілочки цього дерева викидали на подвір’я. Натомість гуцули обтирали ними свої городи, пояснюючи це так – “на бечку не ударить”⁴⁹.

Для порівняння: українці Пряшівщини вірили, що від блискавки охороняє янова ліщина, яку вішали на дім, щоб “перун не мал вальору [сили. – Н.В.]”⁵⁰. Крім цього, тут же під час грозовиці та градобобою з охоронною метою розкидали по підлозі чи долівці хати татарське зілля⁵¹.

Роль оберега від несприятливих погодних умов виконувало й освячене на Зелені свята зілля. На теренах Західного Полісся населення розповідало, що “от як гроза, то в окнах в хату кладемо. Гроза шоб відійшла”⁵². Аналогічну функцію виконувало це зілля і на теренах Надсяння, де його “в неділю святили, потім ложили на п’єц. Як гримить, то добре тримати”⁵³. Часто в негоду українці палили освячене зілля на припічку, бо “кажуть, що той дим розганяє хмару”⁵⁴.

Охороні майбутнього врожаю від стихійних лих мали сприяти і хресні обходи полів. Залежно від місцевої традиції, влаштовували їх на Благовіщення, Юрія, Вознесіння, Зелені свята і навіть у день апостолів Петра та Павла, тобто майже напередодні жнив. На Поліссі звичай ходити в

жито приурочувався переважно до дня св. Юрія, тоді як на теренах сусідньої етнографічної Волині всі дійства могли виконуватися і на Зелені свята. Так, одна з місцевих жительок констатувала: “Мама казали, – ходили освячувати поля. Як не було дощу, то ходили. А півчч ходили, бо мама була півчча. І співали, як не було дощу: “Дай, Бог, дощ, а землі – жажду, а людям – спасіння”⁵⁵. Майже аналогічний звичай побутував і на теренах Надсяння: “На другий день процесія з церкви зі священником, з людьми йшла кругом полів. Він [священик. – І.П.] кропив свяченою водою всі поля. Кожний клякав перед своїм полем. Це [дійство. – І.П.] робиться для того, щоб Бог охоронив всі поля від грому, граду, всього злого”⁵⁶. Для порівняння: на Хмельниччині в дні Зелених свят святили польові та сільські колодязі, а також річки⁵⁷.

Отже, на основі викладеного матеріалу всю сукупність поліських вірувань, обрядів, застережень та заборон, що безпосередньо пов’язані з метеорологічними мотивами Зелених свят, можна поділити на дві умовні групи. До першої з них належать усі дії, що безпосередньо пов’язані з викликанням дощу. Вони становлять переважну більшість розглянутої нами інформації. Друга група, до якої належать різні способи відвернення стихійних явищ, зокрема таких, як посуха, град, гроза, значно менша за обсягом. Найбільш важливим для поліщуків у троїцький період було дотримання заборон на певні види робіт у конкретні дні, використання в якості оберегу “маю” та свяченого зілля, святкування “сухих” і “градових” днів, а також здійснення хресних ходів на поля. Така різноманітність і водночас популярність зазначених обрядів, застережень, заборон та їх часткове збереження у традиційному побуті місцевого населення свідчить про те, що метеорологічна тема в системі Зелених свят поліщуків посідала досить важливе місце.

⁴⁹Галайчук В. Міфологічні уявлення про рослини // Етногенез та етнічна історія населення Українських Карпат. – Львів, 2006. – Т. 2: Етнологія та мистецтвознавство. – С. 602.

⁵⁰Вархол Н. Рослини в народних повір’ях русинів-українців Пряшівщини. – Пряшів; Едмонтон, 2002. – С. 83.

⁵¹Там само. – С. 57.

⁵²Зап. 14.07.2004 р. у с. Осівці Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. від Дем’янік Ганни Євтухівни, р. н. не назвала.

⁵³Зап. 14.07.2003 р. у с. Підліски Мостиського р-ну Львівської обл. від Кондрак Михайлини Іванівни, 1927 р. н.

⁵⁴Пастернак Я. Звичаї та вірування в с. Зіболках, Жовківського повіту // Матеріали до етнології й антропології. – Львів, 1929. – Т. XXI-XXII. – С. 333.

⁵⁵Зап. 30.01.2008 р. у с. Ощів Горохівського р-ну Волинської обл. від Квашко Марії Афанасіївни, 1934 р. н.

⁵⁶Пахолок І. Традиційні звичаї та обряди Зелених свят: Західнополіські і Надсянські паралелі (За польовими матеріалами Камінь-Каширського р-ну Волинської обл. та Мостиського р-ну Львівської обл.) // Народознавчі Зошити. – 2006. – № 3-4. – С. 450.

⁵⁷Гримич М. Зелені свята... – С. 25.